

ר"ה - חידוש הברית שבין הקב"ה וכנסת ישראל¹

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל, טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחוטב עציך עד שואב מימך, לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו אשר ה' אלקיך כורת עמך היום, למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלקים כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב (דברים כט, ט-יב). והנה כתוב בספרים הקדושים (פענח רזא פרי נצבים; תולדות יעקב יוסף פרי נצבים בשם מדרש) שהיום דא יומא דר"ה. ולפי זה יש לשאול איזו העברה בברית יש בראש השנה. ועוד צריכים להבין למה פתח בלשון רבים אתם נצבים וסיים בלשון יחיד לעברך בברית.

הנה נחלקו הראשונים בגדר מצות שופר, אי המצוה היא בתקיעה או בשמיעה וכמו שכתב הרא"ש בפרק בתרא דר"ה (סי' י): ור"ת כתב שיש לברך על תקיעת שופר משום דעשייתה היא גמר מצותה, וראבי"ה הביא הירושלמי תוקע שופר צריך לברך אקב"ו לשמוע בקול שופר ושהחיינו ואח"כ תוקעין, וכן כתב בה"ג הא דמברכים לשמוע בקול שופר ולא מברכים לתקוע בשופר או על תקיעת שופר כמו על מקרא מגילה משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא ולא בתקיעת שופר, כדתנן (ר"ה כז, ב) התוקע לתוך הבור וכו' ופעמים שהתוקע בעצמו לא יצא כגון שהיה עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור ותקע עכ"ל.

ואנן קיי"ל שהמצוה היא בשמיעה ולכך אנו מברכים לשמוע קול שופר, אלא דקשה על זה מהא דתנן (ר"ה כט, א): חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן, זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עכ"ל, וכמו שכתב בכפות תמרים (יום תרועה): בשלמא אם היה המצוה בר"ה לתקוע בשופר, ר"ל שכל אי' הוא חייב לתקוע הוה אתי שפיר דחש"ו אין מוציאין משום דהם פטורים, ומי שאינו שייך במצוה אינו יכול לעשותה כמו העבד שאינו יכול לכתוב גט דלאו בני כריתות ניהו דאינו בתורת קדושין וגיטין, אבל השתא דכתב הרמב"ם ריש הלכות שופר וז"ל מ"ע של תורה

¹ שיחה שנמסרה בכולל לקראת פרי נצבים תשע"ו.

לשמוע כו', א"כ המצוה היא השמיעה ולא התקיעה, וכיון שכן חש"ו אם יתקעו ואחרים שומעים למה אינם יוצאים, הרי המצוה היא השמיעה והרבים שומעים באזניהם, ומאי איכפת לן אם התוקע הוא חש"ו עכ"ל. ותירץ בכפות תמרים: ויראה לומר דמצות ר"ה היא התקיעה והשמיעה שניהם יחד, ועיקר המצוה היא השמיעה, ולחלוקת מצות תקיעה עושה שליח לחבירו שיתקע בעדו, וכיון דשומע ממנו התקיעה יוצא, וכיון שכן שפיר אמרו חש"ו אין מוציאין משום דהם פטורין מהמצוה, ונמצא דהשומעים מחש"ו אע"ג דמחלק מצות שמיעת קול שופר יצאו מ"מ מחלק המצוה של התקיעה גופיה לא יצאו, דב' חלקים הם מצות תקיעה ושמיעה עכ"ל. ויוצא מדבריו שיש שני מרכיבים למצוה, תקיעה ושמיעה. וצריכים להבין למה באמת צריכים שתיהן, גם תקיעה וגם שמיעה.

[אמנם צ"ע איך נפרנס לשון הרמב"ם בפ"א מהל' שופר (ה"ג): שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אע"פ שלא נגע בו ולא הגביהו השומע (יצא) ואין בקול דין גזל עכ"ל. וצריכים לומר דאע"ג שהתקיעה היא חלק מן המצוה מ"מ גם מצות התקיעה היא ג"כ רק בקול, והשופר אינו אלא כלי להוציא הקול, ולכך יוצאים בתקיעה אפילו בשופר גזול. אמנם שוב הראו לי שלא יתכן לומר כן בדעת הרמב"ם, שהרי כתוב בשו"ת הרמב"ם (ח"א סי' קלה): כי המצוה שנצוינו בה אינה התקיעה אלא שמיעת התקיעה עכ"ל.]

והנה בתפילת ראש השנה אנו אומרים זה היום תחילת מעשיך, אבל לכאורה זה קשה שהרי זה יום הששי לבריאה, כי בכ"ה באלול נברא העולם כדאיתא במדרש (ויק"ר כט, א). אבל התשובה היא שכל זמן שלא נברא האדם אין הקב"ה נקרא מלך כי אין מלך בלא עם [וכמו שכתב רבינו בחיי בכד הקמח (ערך ראש השנה)].

אולם הנה כתיב (תהלים כב, כט) כי לה' המלוכה ומושל בגוים, וכתב המלבי"ם (שם) בביאור המילות: המושל הוא ביד חזקה, ומצד זה יוסיף לפעמים תואר מושל, כי המלך הוא בהסכמת העם עכ"ל, ולפי זה פירשו הפסוק שהכוונה היא כי המלוכה בהסכמת העם היא דוקא אצל ישראל, אבל בגוים הוא רק מושל. אבל לעתיד לבוא גם הגוים יקבלו מלכותו ברצון, וכדכתיב (זכרי' יד, ט) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד [וכן פירש בקדושת לוי (פרי בשלח), וכן מביאים בשם הגר"א]. וא"כ יוצא מזה שיש תלות הדדית בין הקב"ה לכנסת ישראל כיון שמלכותו יתב' תלויה בכנסת ישראל. ומאחר שבראש השנה התחדשה מלכותו של הקב"ה לכן מחדשים ישראל את מלכותו

של הקב"ה בראש השנה.

ולפי זה יש לבאר מאי דאיתא בגמ' ר"ה (טז,א): ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה בשופר עכ"ל. והענין הוא שבברכות אלו באה לידי ביטוי התלות ההדדית שבין הקב"ה לכנסת ישראל, שמלכותו של הקב"ה תלויה במה שבני ישראל מקבלים מלכותו עליהם, וזה בא לידי ביטוי בעיקר בברכת מלכיות שאומרים בה: וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל ומלכותו בכל משלה. וקיום בני ישראל תלויה במה שעולה זכרוניהם לפני הקב"ה לטובה, וזה בא לידי ביטוי בברכת זכרונות שאומרים בה: זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם, וזכר לנו ה' אלקינו את הברית ואת החסד ואת השבועה אשר נשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה כו', כן יכבשו רחמיק את כעסך מעלינו, ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך כו', וחותרים הברכה באמירת זוכר הברית.

וזהו ענין שני המרכיבים של מצות השופר, השמיעה והתקיעה, השמיעה היא שאנו שומעים שופרו של הקב"ה והתקיעה היא מצדנו שהקב"ה שומע את תפלתנו. ובאמת יש גם מרכיב של תפלה בתקיעת שופר, ובדומה למה שתוקעים בשופר בתעניות, ששם ודאי התקיעה היא ביטוי של תפלה, וכדאיתא בירוש' תענית (פ"ב ה"א): א"ר יעקב דרומיא ולמה תוקעין בקרנות, לומר חשבינו כאילו גועים כבהמה לפניך עכ"ל. וכתב הרמב"ן במלחמות (ר"ה): אלא מדרבי רחמנא על הצר הצורך אתכם גמרי' התרעה לכל צרה וצרה שלא תבא על הצבור, ובמה בשופר כעין ר"ה, א"נ כיון דלא קפידא נהגו בשופרות כדאמר' בירושלמי בתעניות ולמה תוקעין בקרנות לומר חושבנו כאילו גועים כבהמה לפניך עכ"ל. ושתי המגמות הללו באות לידי ביטוי בברכת שופרות שיש בה שני המרכיבים יחד. מצד אחד הנושא הפותח של הברכה היא שופרו של מתן תורה שבא מצדו של הקב"ה ומצד שני חתימת הברכה היא כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך, בא"י שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים.

וכתב בספה"ק תפארת עוזיאל עה"ת בסופו (במאמרים לר"ה): נתגלה לי בחלום ענין תקיעת שופר, כמו שני אוהבים או בן ואב שאינם רוצים שידעו אחרים מה שאחד אומר לחבירו, ויש להם לשון נסתר שאינו ידוע לשום אדם רק לאב ולבן, כן הדבר בר"ה יומא דדינא לא היה רצון המקום שידעו

המקטריגים מבקשותינו, ולכך עשה לשון עִמְנו ע"י שופר שאינו מובן רק לו ית' עכ"ל ודפחק"ח. ולמדים אנו מזה שתקיעת השופר היא הצופן שמסר לנו הקב"ה שעל ידו הוא מתקשר אלינו ועל ידו אנו מתקשרים אליו מבלי שיתערב בינינו שום זר.

ועל זה איתא במדרש (ויק"ר כט, ד): א"ר יאשיה כתיב אשרי העם יודעי תרועה, וכי אין אומות העולם יודעים להריע, כמה קרנות יש להן, כמה בוקינוס יש להם, כמה סלפירגסי יש להם, ואמרת אשרי העם יודעי תרועה, אלא שהן מכירין לפתות את בוראן בתרועה והוא עומד מכסא הדין לכסא רחמים, ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדת הדין למדת רחמים עכ"ל. ועל זה אומרים שהקב"ה שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים. ובוה מבואר מה שאמרו חז"ל: ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה בשופר, שהכוונה היא שהשופר הוא כלי שעל ידו מקבלים בני ישראל מלכותו של הקב"ה ועל ידו הם מעלים זכרונם לפניו לטובה.

ומעתה מובן מה שאמר הכתוב על יומא דראש השנה אתם נצבים לפני ה' אלקיכם לעברך בברית ה' אלקיך, והיינו משום שבראש השנה מתחדש הקשר והברית שבין הקב"ה לכנס"י, שמצד אחד אנו מקבלים על עצמנו עול מלכות שמים, ומצד שני מעלה הקב"ה לפניו זכרונו לטובה. וזהו ענין חתימת הברכה: זוכר הברית, דהיינו הברית שבין הקב"ה לכנסת ישראל. ופתח הכתוב בלשון רבים - אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם, משום בראש השנה שכולם עוברים לפני כבני מרון וכדתנן בפ"ק דר"ה (טז, א), כיון שלגבי הדין כל אחד ואחד נדון בפני עצמו, אבל לגבי הברית עם הקב"ה כולם עוברים יחד כחטיבה אחת, ולכך נאמר לעברך בברית ה' אלקיך בלשון יחיד, ודוק היטב בזה.